MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA
(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMHALLEF
LINO FARRUGIA SACCO

Seduta tal-25 ta' Frar, 2009

Rikors Numru. 1/2003/1

Christopher Hall u b'digriet tat-23 ta' Gunju 2003 l-atti gew trasfuzi f'isem Josephine Hall, Alexander Hall u Stephen Hall
vs
Direttur tad-Dipartiment ghall-Akkomodazzjoni Socjali, l-Onorevoli Prim Ministru u l-Avukat Generali

Il-Qorti,

A. RIKORS:
Rat ir-rikors tar-rikorrenti li bih espona:

Illi huwa sid il-fond 9/10, Triq Patri Marjanu Vella (gja Triq Rose), Sliema, liema fond ir-rikorrent kien akkwista b'wirt minghand ommu Josephine Hall xebba Mifsud kif irrizulta mit-testment Dok A.

Illi r-rikorrent kien jippossjedi l-fond in kwistjoni fiz-zmien meta kienet harget l-ordni tar-rekwizizzjoni annessa mar-rikors u immarkata bhala Dok B.

Illi permezz ta' applikazzjoni datata 4 ta' Gunju 1973 (numru 7142/73), saret applikazzjoni sabiex il-fond jigi dekontrollat (Dok C). Illi fit-30 ta' Lulju 1973 il-fond kien gie dekontrollat ai termini ta' l-Ordinanza li Tnehhi l-Kontroll tad-Djar (Kapitolu 158 tal-Ligijiet ta' Malta).

Illi fis-6 ta' Lulju 1973, fit-22 ta' Settembru 1973 u fit-22 ta' Novembru 1973 rispettivament is-Segretarju tad-Djar bhala subaltern ta' l-intimat id-Direttur tad-Dipartiment ghall-Akkomodazzjoni Socjali hareg tliet ordnijiet ghar-rekwizizzjoni tal-fond (RO 28181), liema ordnijiet ma nghatawx fl-interess pubbliku.

Illi fil-31 ta' Lulju 1973, u cioe` jum biss wara li nhareg ic-Certifikat tad-Dekontroll, dahal fis-sehh l-Att Numru XXXVII ta' l-1973 (Att biex ikompli Jemenda l-Ordinanza ta' l-1959 li Tnehhi l-Kontroll tad-Djar) gie promulgat. Dan l-Att, fl-Artikolu 4 sub-inciz (2) japplika retroattivament, b'dana li "kull registrazzjoni bhala dar ta' abitazzjoni mnehhija mill-kontroll maghmula mill-ufficcju tal-Valutazzjoni ta' l-Artijiet skond il-ligi principali qabel il-bidu fis-sehh ta' dan l-Att ghandha tkun bla effett".

Illi r-rikorrent issottometta li l-Artikolu 4 (2) ta' l-Att Numru XXXVII ta' l-1973 (Att biex ikompli jemenda l-Ordinanza ta' l-1959 li Tnehhi l-Kontroll tad-Djar) huwa null u bla effett peress illi jivvjola l-Artikolu 37 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, partikolarment Artikolu 37 sub-inciz (1), u l-ewwel Artikolu ta' l-ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea.

Illi fl-20 ta' Marzu 1974, is-Segretarju tad-Djar alloka l-fond in kwistjoni lil certu Joseph Fava li qatt ma kien gie rikonoxxut bhala inkwilin mir-rikorrent u li sal-lum ghadu qieghed jokkupa l-fond.

Ir-rikorrent talab lill-Qorti:

1. Tiddikjara li l-Artikolu 4 (2) ta' l-Att Numru XXXVII ta' l-1973 huwa in vjolazzjoni ta' l-Artikolu 37 (1) tal-Kostituzzjoni ta' Malta u Artikolu 1 ta' l-ewwel Protokol tal-Konvenzjoni Ewropea ghall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali.

2. Tiddikjara t-tliet ordnijiet ta' rekwizizzjoni datati 6 ta' Lulju 1973, 22 ta' Settembru 1973 u 22 ta' Novembru 1973 rispettivament bhala abbuzivi u lezivi tad-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti.

3. Tirrevoka l-ordnijiet ta' rekwizizzjoni fuq imsemmija.

4. Taghti kull rimedju iehor necessarju u opportun skond l-Artikolu 46 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 13 tal-Konvenzjoni Ewropea.

B. RISPOSTA:

Rat ir-risposta ta' l-intimati li eccepew:

1. Illi huma kienu opponew it-talbiet avvanzati fir-rikors in risposta ghas-segwenti motivi:

2. Preliminarjament, illi l-Prim Ministru mhux il-legittimu kontradittur ghat-talbiet.

3. Subordinatament, illi kwantu bazata fuq l-Att XIV tal-1987 l-azzjoni kienet infondata *ratione temporis* fit-termini ta' l-artikolu 7 ta' l-istess Att illi jistipula li ebda ksur tad-Drittijiet tal-Bniedem u Libertajiet Fundamentali mwettaq qabel it-30 ta' April, 1987 ma ghandu jaghti lok ghat-tehid ta' azzjoni taht l-artikolu 4 ta' dak l-Att.

4. Subordinatament, illi r-rikorrent kellu mezzi ordinarji ta' rimedji li huwa seta' ezercita kemm skond il-poter generali tal-Qrati li jissindakaw l-atti amministrattivi kif fis-sehh qabel l-1 ta' Ottubru 1995 kif ukoll fit-termini ta' l-Artikolu 469A tal-Kap 12 sa mill-imsemmija data sa sitt xhur wara u huwa kien naqas illi jirrikorri ghall-istess rimedju. Dan in-nuqqas kien jirrendih ghalhekk indikat illi dina l-Qorti tastjeni milli tiehu konjizzjoni tat-talbiet fit-termini ta' l-Artikoli 46(2) tal-Kostituzzjoni u 4(2) ta' l-Att

XIV tal-1987 stante nuqqas ta' rikors ghall-mezzi ordinarji ta' rimedju.

5. Subordinatament, illi ordni ta' rekwizizzjoni taht l-Att dwar id-Djar ma kienx jikkostitwixxi "tehid" ta' proprjeta` jew tehid ta' "pussess" (fis-sens legali ta' dik il-kelma kif uzata fl-Artikolu 37 tal-Kostituzzjoni) ta' proprjeta` izda jikkostitwixxi biss mizura ta' kontroll ta' uzu tal-proprjeta` fil-forma ta' detenzjoni temporanja ta' dik il-proprjeta` fl-interess pubbliku bl-iskop socjali li tittaffa l-problema ta' nuqqas ta' akkomodazzjoni u jigi zgurat kemm jista' jkun ir-rispett fis-socjeta` lejn id-dritt ghall-intimita` tad-dar liema dritt huwa relatat fil-qrib u dipendenti mid-disponibilita` ta' djar biex l-individwu jkollhom fejn jghixu. Ghaldaqstant ir-rekwizizzjoni tal-fond in kwistjoni u l-ligi li tawtorizzaha, tenut kont ukoll tal-fatt illi l-istess rekwizizzjoni ssir kontra pagament li s-sid jista' wkoll jikkontesta quddiem il-Bord li Jirregola l-Kera u quddiem il-Qorti ta' l-Appell, ma jiksrux id-dispozizzjonijiet tal-Artikolu 37 tal-Kostituzzjoni jew ta' l-Artikolu 1 ta' l-Ewwel Protocol tal-Konvenzjoni Ewropea.

Salvi eccezzjonijiet ohra jekk ikun il-kaz.

Rat l-atti kollha tal-kawza.

Semghet lix-xhieda bil-gurament.

Semghet l-abili difensuri.

Ikkunsidrat

C. PROVI:

Xehed <u>Leonard Zerafa</u> li jahdem fil-*Legal Section* tad-Dipartiment ta' l-Akkomodazzjoni Socjali. Dwar il-fond 9/10, Triq Patri Marjanu Vella, gja Triq Rose, Sliema qal li dan il-fond kien precedentement rekwizizzjonat l-ewwel darba fis-6 ta' Lulju, 1973. In-numru huwa 28181. Imbaghad dan il-post gie moghti fil-21 ta' Marzu 1974 lil certu wiehed Joe Fava. Dak iz-zmien kienet indikata bhala *landlord* Josephine Hall, bhala s-sid ta' dan il-post. Skond spezzjoni li ghamlu fl-2001 jirrizulta li dan Joe Fava

ghadu joqghod hemmhekk. Qal li milli jidher is-sid ma kienx qed jaccetta l-kera u fil-fatt kellu dokument mill-*Accountant General* fuq xi pagamenti. Ikkonferma l-*actual tenants*, bhala *legalised tenants* li hu Joseph Fava. Jidher ukoll li skond ir-registru elettorali jidher Joseph Fava. Qal li qed jigri hu li Joe Fava qed ihallas lid-dipartiment u d-dipartiment qed jibghat cekk lis-sidien. Ra *payment voucher* u l-kliem preciz jghid "*being refund of rent deposit here at*", jigifieri d-Dipartiment tad-Djar, 9/10 Triq Patri Mariano Sliema, ghaz-zmien Marzu 1974 sa Marzu 2002 *at* Lm21 fis-sena u din mibghuta lil Christopher Hall. Il-kuntratt li hemm li kien sar wiehed ma' Joe Fava biex jinghata l-post. Id-dipartiment irrizultalhom li kien hareg certifikat ta' dekontroll fit-30 ta' Lulju 1973 minn informazzjoni li baghtulu l-atturi stess fil-kawza. Ikkonferma li kienu nhargu r-*requistion orders* cioe` wiehed lil Mrs. Josephine Hall fis-6 ta' Gunju 1973. Ikkonferma wkoll li kienet harget *requistion order* lil Mrs. Mary Hall fit-22 ta' Settembru 1973.

Xehdet Stephanie Bezzina u qalet li hi qed tidher ghan-nom ta' l-*evaluation officer* u tahdem fis-C*ivil Status* – Registru Pubbliku. Il-fond in kwistjoni gie dekontrollat fit-30 ta' Lulju 1973.

Gie prezentat l-affidavit ta' Josephine Hall fejn issemma li hi u zewgha Christopher kienu jghixu fil-fond numru 9/10, Triq Patri Marjanu Vella, Sliema gja 10, Rose Street, Sliema, ghal madwar sitt snin flimkien ma' uliedhom. Xi soqfa kienu fi stat perikoluz u kellhom jinbidlu. Inoltre din id-dar kienet ghall-bejgh. Ghalhekk hi u l-familja taghha iddecidew li johorgu mill-fond in kwistjoni. Sadanittant hi kienet qed tistenna struzzjonijiet minghand l-eredi sabiex ikunu jistghu isiru t-tiswijiet fis-soqfa u sabiex id-dar tinbigh. Kienu qed isiru trattattivi dwar il-bejgh meta rceviet *requisition order* u wara avvicinahom is-Sur Frank Galea tad-Dipartiment ta' l-Akkomodazzjoni Socjali. Kienu ippruvaw ikellmu xi politici biex jiehdu lura d-dar. Semmew ittra ta' Tessie Fava lill-Prim Ministru halli hi tmur toqghod f'din id-dar. Semmiet il-korrispondenza kif ukoll xi laqghat ma' periti.

Xehed Saviour Vella, *Principal Officer* fid-Dipartiment tar-Registru Pubbliku, u llum il-gurnata fic-*Civil Status Section* u li hadem f'diversi sezzjonijiet tar-Registru Pubbliku fosthom id-*Decontrol*. Mistoqsi dwar it-tifsira ta' applikazzjoni tad-*Decontrol* semma li kienu jivverifikaw dwar is-sezzjonijiet kollha rilevanti, jaraw li hemm id-dokumenti kollha u finalment jadduhom ghand id-direttur. Fil-kaz in ezami kienet saret talba ghad-*Decontrol* fl-1973 u d-dar giet dekontrollata fit-30 ta' Lulju 1973. Irrizulta li d-*decontrol* kien hareg fl-istess gurnata meta kien hareg dan ic-certifikat li fih din il-klawsola li ma hix solita u li tghid hekk: "*The registration is to have effect only from the date on which the owner becomes entitled to the vacant possession upon the determination of the letting to which the house was subject on 10th April 1959*".

Xehed Joseph Fava u qal li hu joqghod fil-fond 9/10, Triq Patri Mariano Vella, Sliema. Il-post huwa wiehed imma ghandu zewg bibien, id-9 u l-10, u joqghodu fih hu, il-mara u t-tfal. Ilu joqghod hemmhekk mill-1974 b'mod regolari. Fil-fond hemm tmint ikmamar. Qal li kera ghandu Lm21 fis-sena, u jhallashom il-*Housing*, imbaghad il-*Hoousing* kienu qalulhom biex imorru jhallsu lis-sid izda sid ma riditx u ghalhekk bdew jiddepozitawhom il-Qorti. Semma li jiehu hsieb il-post regolarment. Kien anke ipprova joffri aktar kera lis-sid izda din ma accettatx.

D. KUNSIDERAZZJONIJIET:

D1. Decizjonijiet s'issa:

Illi fit-23 ta' Jannar 2003 il-konsulenti legali tar-rikorrent irtiraw it-talba fil-konfront tal-Prim Ministru, u ghalhekk l-ewwel eccezzjoni li l-Prim Ministru mhux il-legittimu kontradittur m'hemmx ghalfejn li tigi ezaminata. Illi b'sentenza tal-21 ta' Frar 2005 ta' din il-Qorti kif presjeduta giet milqugha t-tieni eccezzjoni ta' l-intimati peress li l-Qorti hasset li huma l-effetti tad-decizjoni li ghadhom jissussistu, izda li l-Att gie promulgat fl-1973 u kien proprju dan li ikkawza dak li l-menta minnu r-rikorrent. Dan kien ifisser li l-vjolazzjoni lmentata mir-rikorrent ma tistax titqies bhala vjolazzjoni kontinwata izda

biss bhala wahda instantanja li avverat ruhha appena giet approvata l-legislazzjoni li pero` ghandha effetti sal-lum.

Ghalhekk din il-Qorti kellha tezamina t-talbiet tar-rikorrenti fuq il-bazi li l-fatti msemmija jivvjolaw ukoll l-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni ta' Malta dejjem tenut kont tal-eccezzjoni tal-intimat taht l-artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni, u din id-decizjoni hija dwar dan l-aspett.

D2. Fatti tal-kaz:

Irrizulta li l-fond numru 9/10 fi Triq Patri Marjanu Vella (ġja Triq Rose), Sliema ġie rekwiżizzjonat mis-Segretarju tad-Djar fis-6 ta' Lulju 1973 bl-Ordni tar-Rekwiżizzjoni bin-numru 28181 (Dok RS 14), u minn ċerifikat maħruġ mill-Uffiċjal tal-Valutazzjoni ta' l-Artijiet datat 8 ta' Marzu 2004 (Dok RS 13) li l-fond numu 10 u kwindi mhux il-fond bin-numru 9/10 (fl-intier tiegħu) fi Triq Rose, Sliema ġie reġistrat bħala fond dekontrollat fit-30 ta' Lulju ta' l-1973 u dan ai termini ta' l-Artikolu 3(d) tal-Kap 158 tal-Liġijiet ta' Malta. Kien fil-31 ta' Lulju 1973 li daħal fis-seħħ l-Att Numru XXXVII tal-1973 li a tenur tad-dispost ta' l-Artikolu 4 (2) stabbilixxa li kull reġistrazzjoni ta' dekontroll li saret qabel id-dħul fis-seħħ ta' dan l-Att kienet bla effett u li kull dar li kienet hekk reġistrata għandha titqies bħala li qatt ma kienet dekontrollata, jekk tali reġistrazzjoni kienet saret wara l-ħruġ ta' ordni ta' rekwiżizzjoni skond l-Att dwar id-Djar. L-imsemmi artikolu jghid hekk:

"4. (1) Bla ħsara għad-disposizzjonijiet tas-subartikolu (2) ta' dan l- artikolu, ebda ħaġa f'dan l-Att ma tolqot xi reġistrazzjoni li tkun saret validament, mill-Uffiċjal tal-Valutazzjoni ta' l-Artijiet skond l-artikolu 3 tal-liġi prinċipali qabel il-bidu fis-seħħ ta' dan l-Att.

(2) B'dak kollu li jinsab f'kull disposizzjoni oħra tal-liġi prinċipali, kull reġistrazzjoni bħala dar ta' abitazzjoni mneħħija mill-kontroll magħmula mill-Uffiċjal tal-Valutazzjoni ta' l-Artijiet skond il-liġi prinċipali qabel il-bidu fis-seħħ ta' dan l-Att għandha tkun bla effett, u kull dar hekk reġistrata għandha titqies li la hi u lanqas qatt kienet dar ta' abitazzjoni mneħħija mill-kontroll, jekk dik ir-reġistrazzjoni tkun saret wara l-ħruġ ta' ordni ta'

rekwiżizzjoni skond l-Att dwar id-Djar relattivament għal dik id-dar u jekk -

(a) id-dar tkun waħda speċifikata fil-paragrafu (d) ta' l-artikolu 3 tal-lġi prinċipali; jew
(b) fil-każ ta' kull dar oħra, persuna tkun ġiet imqegħda fiha jew tkun xort'oħra baqgħet tokkupaha qabel il-bidu fis-seħħ ta' dan l-Att,

u f'kull każ bħal dan kull dar bħal dik għandha titqies li dejjem baqgħet dar rekwiżizzjonata."

L-intimat isostni li l-provvediment kontenut fl-Artikolu 4 (2) ta' l-Att XXXVII ta' l-1973 u dan qabel ma l-fond mertu ta' din il-kawza gie dekontrollat. Il-konkluzjoni kienet li gie mhassar iċ-ċertifikat tad-dekontoll u reġa' qiegħed il-fond taħt ir-rekwiżizzjoni daqs li kieku l-fond dejjem baqa' rekwiżizzjonat. Irrizulta wkoll li fit-22 ta' Settembru 1973 inhareg ordni ta' rekwizizzjoni kontra Mary Hall oltre iehor fit-22 ta' Novembru 1973 kontra Nina England Sant Fournier. Permezz ta' ittra ta' l-20 ta' Marzu 1974 Josephine Hall ġiet infumata mis-Segretarju tad-Djar li l-fond in kwistjoni ġie allokat lil ċertu Joseph Fava taħt titolu ta' lokazzjoni. Jirriżulta wkoll li s-sidien qatt ma irrikonoxxew lil Joseph Fava u anqas qatt ma aċċettaw kera mingħandu.

<u>D3. Non-ezawriment tar-rimedji ordinarji:</u>

Ir-rikorrenti sostnew li:
"Illi kif jidher mir-rikors promotorju, fil-kaz prezenti, l-esponenti qed jattakkaw l-Artikolu 4(2) ta' l-Att Numru XXXVII tal-1973 li emenda l-Ordinanza li Tnehhi l-Kontroll tad-Djar u qed isostnu illi b'din il-ligi gie vjolat id-dritt fondamentali taghhom kkontemplat fl-Artikolu 37 tal-Kostituzzjoni ta' Malta.

Illi kif jirrizulta mill-provi fit-30 ta' Lulju 1973 il-fond 9/10, fi Triq Patri Marjanu Vella, Sliema gie dekontrollat mill-*Land Valuation Officer* ai termini tal-Ordinanza tal-1959 li Tnehhi l-Kontroll tad-Djar [Decontrol certificate numer 7142/73] u b'hekk il-fond tar-rikorrenti inheles mill-effetti

tar-rekwizzjoni u l-pussess tieghu rega' gie f'idejn ir-rikorrenti minghajr ebda kontroll da parti tal-awtoritajiet governattivi. Izda sussegwentement, permezz ta' l-Artikolu 4(2) ta' l-Att Numru XXXVII tal-1973, ic-certifikat ta' dekontroll li akkwistaw ir-rikorrenti skond il-ligi gie mhassar u minhabba f'hekk il-fond tar-rikorrenti rega' beda jitqies bhala wiehed rekwizzjonat skond kif jghid espressament dan l-artikolu tal-ligi. In fatti, wara li omm ir-rikorrent giet ordnata tirritorna c-cwievet, is-Segretarju tad-Djar alloka l-fond lil terz fl-20 ta' Marzu 1974. Ghalhekk huwa car illi bl-Att Numru XXXVII tal-1973 li hassar id-dekontroll tal-fond, il-fond ma baqax aktar mehlus mill-effetti tar-rekwizzjoni izda rega' ttiehed mill-pussess tar-rikorrenti u gie soggett ghall-kontroll tal-awtoritajiet governattivi. Il-fond ghadu soggett ghal dan il-kontroll sal-gurnata ta' llum u r-rikorrenti la jistghu jaghmlu uzu mill-fond taghhom u lanqas qatt ma inghataw kumpens xieraq ghal dan."

Izda l-intimat sostna li din il-Qorti għandha tiddeklina milli teżerċita l-kompetenza kostituzzjonali tagħha a tenur ta' l-Artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni u dan għaliex ir-rikorrenti ma eżawrewx ir-rimedji ordinarji li kellhom għad-disposizzjoni tagħhom. Sostna li r-rimedju kostituzzjonali huwa wieħed strettament straordinarju u għandu jingħata biss meta l-liġi ordinarja ma tkunx biżżejjed biex tħares u tittutela d-drittijiet fundamentali ta' l-individwu.

Fil-kawza fl-ismijiet **Stephen Falzon vs Registratur tal-Qorti et** deciza mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili [LFS] fl-14 ta' Frar, 2002 il-Qort qalet:
"Fil-fehma tal-Qorti f'din il-kawza ghandu importanza kbira il-proviso tal-artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni.

Fl-artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni nsibu l-*proviso* li jghid:
"Izda l-Qorti tista', jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk taghmel, tirrifjuta li tezercita s-setghat taghha skond dan is-subartikolu f'kull kaz meta tkun sodisfatta li mezzi xierqa ta' rimedju ghall-ksur allegat huma jew kienu disponibbli favur dik il-persuna skond xi ligi ohra."

Fis-sentenza tal-Prim'Awla tal-Qorti Civili (sede Kostituzzjonali) deciza fid-29 ta' Ottubru, 1993 fl-ismijiet **Martin Gaffarena vs Kummissarju tal-Pulizija et** insibu:
"Maghmula dawn l-osservazzjonijiet, il-Qorti ser tidhol fil-meritu ta' l-eccezzjoni, u tibda biex tghid, kif persistentement minnha dikjarat u sostnut, illi, bhala regola, meta si tratta ta' kawza ta' din ix-xorta, il-Qorti ghandha tiddirigi ruhha lejn ir-rifjut tal-ezercizzju tas-setghat taghha taht l-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni ta' Malta, mhux biss meta ma jistax isir mod iehor ghaliex ir-rimedju jkun essenzjalment residenti quddiem Qorti ohra, imma anke, per ezempju, meta l-indagini gudizzjarja u r-rimedju ghall-ilment ikunu sostanzjalment duplikati fiz-zewg mezzi miftuha ghal min ikun qieghed iressaq l-ilment. Meta l-aspetti ta' l-indagini ikunu ta' natura prevalentament kostituzzjonali, bir-rimedji propriji pedissekwi, ix-xejra ghandha tmur lejn l-esercizzju tas-setghat li l-Kostituzzjoni ta' Malta, fl-Artikolu 46 (2), taghti lil Qorti Civili Prim'Awla"

Il-Qorti Kostituzzjonali fis-7 ta' Marzu, 1994 fil-kawza fl-ismijiet **Dr. Mario Vella vs Joseph Bannister nomine**, wara li ezaminat numru ta' sentenzi kienet qalet hekk:
"Minn din ir-rassenja tas-sentenzi kemm tal-Onorabbli Prim' Awla tal-Qorti Civili kif ukoll ta' din il-Qorti, jistghu jitnisslu dawn il-linji giurisprudenzjali:

(a) Meta huwa car li hemm mezzi ordinarji disponibbli ghar-rikorrent biex ikollu rimedju ghad-dannu li qed jillamenta, bhala principju generali dawn ghandhom jigu adoperati, u r-rikors ghall-organi gudizzjarji ta' natura kostituzzjonali ghandu jsir wara li l-ordinarji jigu ezawriti jew meta ma humiex disponibbli.
(b) Din il-Qorti Kostituzzjonali sakemm ma jirrizultawx ragunijiet serji u gravi ta' illegalita' jew ta' gustizzja jew ta' zball manifest, ma tiddisturbax l-esrcizzju ta' diskrezzjonalita' ta' l-ewwel Qorti konferit mill-artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni.
(c) Kull kaz ghandu l-fattispecie partikolari tieghu.
(d) Meta r-rikorrent ma jkunx ghamel uzu minn rimedju li setgha kellu, dan ma jfissirx li l-Qorti ghandha tikkonsidra li m'ghandiex tezercita l-gurisdizzjoni taghha jekk, dak il-

possibli rimedju ma kienx pero' se jirrimedja hlief in parti l-lanjanzi tar-rikorrent
(e) Meta r-rikorrent ma jkunx ezawrixxa r-rimedji ordinarji, jekk pero' dan in-nuqqas ikun ikkontribwixxa ghalih l-operat ta' haddiehor, allura ma jkunx desiderabbli li l-Qorti tieqaf u ma tipprocedix bit-trattazzjoni tal-kaz.
(f) Meta l-ewwel Qorti tezercita d-diskrezzjoni taghha u tieqaf mit-trattazzjoni minghajr ma tezamina l-materja necessarja li fuqha dik id-diskrezzjoni ghandha tigi ezercitata, il-qorti tat-tieni grad ghandha twarrab dik id-diskrezzjoni."

Fil-kawza fl-ismijiet **Lawrence Cuschieri vs L-Onor. Prim Ministru** deciza fis-6 ta' April, 1995, il-Qorti Kostituzzjonali qalet:
"Hu veru li kull persuna tista' tirrikorri lill-Prim'Awla ghal rimedju ta' indole kostituzzjonali, imma l-ewwel subinciz ta' dak l-artikolu 46 irid jigi moqri mal-proviso tat-tieni subinciz tieghu li jipprovdi li l-Qorti tista', jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk taghmel, tirrifjuta li tezercita s-setghat taghha skond dak l-artikolu f'kull kaz meta tkun sodisfatta li mezzi xierqa ta' rimedju ghall-ksur allegat "huma jew kienu disponibbli favur dik il-persuna skond xi ligi ohra". Hu veru wkoll illi din il-fakolta' hija diskrezzjonali ghall-Qorti imma hu car li l-ezercizzju ta' tali diskrezzjoni ma jistax ikun wiehed kapriccuz jew legger. Hu ovvju illi ma hux indikat - jekk mhux f'kazijiet verament eccezzjonali li jikkonvincu lill-Qorti mod iehor - illi l-ewwel Qorti tezercita s-setghat taghha sakemm kienu, huma jew ghadhom, miftuhin ghar-rikorrent rimedji ohra adegwati fil-parametri tal-ordinament gjudizzjarju, kemm dawk ordinarji permezz ta' appell kif ukoll dawk straordinarji permezz ta' ritrattazzjoni. Sakemm tibqa' l-possibilita' li l-lezjoni tad-dritt fondamentali setghet kienet jew ghad tista' tigi rettifikata bil-proceduri u mezzi provduti bil-ligi, ikun generalment il-kaz li l-Qorti tiddeklina milli tezercita s-setghat kostituzzjonali taghha."

Dawn l-istess principji kienu applikati fis-sentenzi tal-Prim'Awla tal-Qorti Civili (sede Kostituzzjonali) deciza fis-27 ta' Lulju, 1995 fl-ismijiet **Paul Makay vs Kummissarju**

tal-Pulizija u deciza fil-21 ta’ April, 1995 fl-ismijiet **Anton Scicluna pro et noe vs Prim Ministru**.

Dan il-*proviso* ghalhekk mhux xi wiehed li jista’ jittiehed b’mod laxk jew kapriccuz. Mhux intiz biex il-Qorti tahrab mir-responsabbilta`; izda min-naha l-ohra l-Qorti ghandha l-obbligu li f’certu cirkostanzi tirrifjuta li tezercita s-setghat taghha f’kull kaz meta tkun sodisfatta li mezzi xierqa ta’ rimedju ghall-ksur allegat huma jew kienu disponibbli favur dik il-persuna skond xi ligi ohra. Altrimenti tkun qed tagixxi ta’ Qorti tat-tielet istanza – haga li tmur kontra l-ligi. Jekk kien hemm mezzi xierqa ohra l-Qorti ghandha tiddirigi ruhha lejn ir-rifjut ta’ l-ezercizzju tas-setghat taghha taht l-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni ta’ Malta, mhux biss meta ma jistax isir mod iehor ghaliex ir-rimedju jkun essenzjalment residenti quddiem Qorti ohra, imma anke meta l-indagini gudizzjarja u r-rimedju ghall-ilment ikunu sostanzjalment duplikati fiz-zewg mezzi miftuha ghal min ikun qieghed iressaq l-ilment. Ir-rikors ghall-organi gudizzjarji ta’ natura kostituzzjonali ghandu jsir wara li l-ordinarji jigu ezawriti jew meta ma humiex disponibbli. Meta r-rikorrent ma jkunx ghamel uzu minn rimedju li seta’ kellu, il-Qorti m’ghandiex tikkunsidra li tezercita l-gurisdizzjoni sakemm ma jirrizultax li dak il-possibbli rimedju ma kienx pero` se jirrimedja hlief in parti l-lanjanzi tar-rikorrent. Ghalhekk ma hux indikat - jekk mhux f'kazijiet verament eccezzjonali li jikkonvincu lill-Qorti mod iehor - illi l-ewwel Qorti tezercita s-setghat taghha sakemm kienu, huma jew ghadhom, miftuhin ghar-rikorrent rimedji ohra adegwati fil-parametri tal-ordinament gjudizzjarju, kemm dawk ordinarji permezz ta' appell kif ukoll dawk straordinarji permezz ta' ritrattazzjoni. Sakemm tibqa' l-possibilita` li l-lezjoni tad-dritt fundamentali setghet kienet jew ghad tista’ tigi rettifikata bil-proceduri u mezzi provvduti bil-ligi, ikun generalment il-kaz li l-Qorti tiddeklina milli tezercita s-setghat kostituzzjonali taghha.

Fil-kawza **Tat-Taljan Company Limited vs L-Awtorita` ta’ l-Ippjanar** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-2 ta’ Novembru 2001 intqal:

"sakemm tibqa' l-possibilita` li leżjoni ta' xi dritt fundamentali seta' kien, jew għad jista' jiġi, rettifikat bil-proċeduri w mezzi ordinarji provduti mil-liġi, ikun ġeneralment il-każ li din il-Qorti tiddeklina milli teżerċita s-setgħat kostituzzjonali tagħha. Fejn għad hemm disponibbli mezzi ordinarji, dawn għandhom jiġu adoperati, u r-rikors għall-organi ġudizzjarji ta' natura kostituzzjonali għandu jsir wara li r-rimedji ordinarji jiġu eżawriti definittivament jew meta ma jkunux disponibbli."

Interessanti wkoll dak li ntqal mill-Qorti Kostituzzjonali fid-deċiżjoni fil-kawza **Mary Green et vs Avukat Ġenerali et** tat-13 ta' April 2007 fejn intqal:
"Illi meta jingħad li jkun hemm rimedju ieħor xieraq, dejjem ikun qiegħed jitfisser li tali rimedju jrid jitqies fid-dawl tal-ksur tal-jedd fondamentali li jkun qed jigi allegat li nkiser jew li jkun mhedded li sejjer jinkiser; għandu jkun rimedju aċċessibbli, xieraq, effettiv u adegwat biex jindirizza l-ksur jew theddid ta' ksur lamentat. M'hemmx ghalfejn li, biex jitqies bħala effettiv, ir-rimedju jintwera bħala wieħed li se jaghti lir-rikorrent suċċess garantit, biżżejjed li jintwera li jkun wieħed li jista' jiġi segwit b'mod prattiku, effettiv u effikaċi…".

Ta min isemmi wkoll is-sentenza riċenti tal-Qorti Kostituzzjonali fl-ismijiet ***Olena Tretyak vs Direttur tac-Cittadinanza u Expatriate Affairs*** deciza fis-16 ta' Jannar 2006 fejn ġie rappurtat li:
'M'huwiex moghti lil persuna l-benefiċċju li l-ewwel tħalli jgħaddi għalxejn iż-żmien li fih setgħet tieħu r-rimedju għall-ksur tal-jedd tagħha, u mbaghad tressaq ilment kostituzzjonali jew konvenzjonali dwar l-istess ksur bħallikieku l-proċedura kostituzzjonali jew konvenzjonali kienet xi rimedju in extremis li wieħed jista' jirrikorri għalih biex isewwi żball jew nuqqas li ma messux twettaq qabel;'

Issa ghandu jinghad li ordni ta' rekwizizzjoni certament li tikkwalifika fid-definizzjoni ta' ghemil amministrattiv. Jidher car li l-ilment tar-rikorrenti huwa bazat fuq ilment ta' azzjoni amministrattiva. Din il-Qorti thoss li peress li qed

jigi kontestat att amministrattiv, ir-rikorrenti kellu rimedju mill-qrati ta’ kompetenza ordinarja, u seta’ jattakka dan l-att amministrattiv l-ewwel taħt l-Artikolu 742 (2) tal-Kap 12 meta dan kien għadu viġenti u wara l-emendi ta’ l-1995 anke permezz tar-rimedju ordinarju kontemplat fl-Artikolu 469A tal-Kap 12 senjatament permezz tas-subinċiż (1) paragrafu (a) ta’ l-imsemmi artikolu.

Il-Qorti tirreferi ghal dak li qalet il-Qorti Kostituzzjonali fil-kawza fl-ismijiet **Emanuel Ciantar vs Kummissarju tal-Pulizija** fis-sentenza mogħtija fit-2 ta’ Novembru 2001 fejn intqal:
“fejn dawn il-liġijiet jagħtu rimedju għal-leżjoni – u fost dawn il-liġijiet kellu jitqies l-artikolu 469A tal-Kap 12 – individwu kellu l-ewwel jirrikorri għar-rimedju ordinarju quddiem it-tribunali ordinarji qabel ma jirrikorri għar-rimedju straordinarju quddiem il-Qorti Kostituzzjonali;”

Ukoll fis-sentenza **Raymond Farrugia vs Kummissarju tal-Pulizija** deċiża fit-12 ta’ Novembru 2001, għemil amministrattiv jista’ jiġi dikjarat null, invalidu jew mingħajr effett meta dak l-għemil jikser il-Kostituzzjoni – inkluż ukoll id-disposizzjonijiet li jirrigwardaw id-drittijiiet tal-bniedem. Ghalhekk ir-rikorrenti kellhom rimedju accessibbli, xieraq, effettiv u adegwat li permezz tieghu l-qorti fil-kompetenza ordinarja taghha kellha l-fakulta` li thassar u tirrevoka dak l-ghemil amministrattiv, u cioe` fil-kaz in ezami l-ordni ta’ rekwizizzjoni. Ghalhekk kien hemm mezzi ordinarji biex tigi attakkata l-ordni ta’ rekwizizzjoni ghax jekk ghemil amministrattiv jikser il-Kostituzzjoni l-qorti ghandha s-setgha li terga’ tqieghed lir-rikorrent fil-pozizzjoni qabel ma harget ordni ta’ rekwizizzjoni, u ghalhekk kien hemm rimedju effettiv taht l-artikolu 469A u b’hekk ir-rikorrent kien jigi re-integrat fid-drittijiet tieghu jekk misjub li ghandu ragun.

Ir-rikorrenti sostnew li huma ma kienux qed jattakkaw att amministrattiv iżda disposizzjoni speċifika tal-liġi – senjatament l-Artikolu 4 (2) ta’ l-Att XXXVIII ta’ l-1973. Hu ovvju li l-ligi wehedha minghajr l-ordni tar-rekwiżizzjoni ma seta’ qatt iwassal ghal dan. L-artikolu 4 (2) waħdu m’għandux is-saħħa li potenzjalment jilledi l-Artikolu 37

tal-Kostituzzjoni – huwa biss bil-ħruġ tal-ordni tar-rekwiżizzjoni li seta' potenzjalment kien hemm leżjoni.

Kien ghalhekk li l-intimat sostna li:
"r-rikorrenti mhux biss ma eżawrewx ir-rimedji ordinarji li huma setgħu faċilment utilizzaw, iżda ħallew kważi tletin sena jgħaddu inutilment mingħajr ma dawn m'għamlu assolutament xejn. Infatti ma jirriżultax li r-rikorrenti qatt ippreżentaw xi protest ġudizzjarju jew xi att ġudizzjarju ieħor fejn interpellaw lill-intimati li kienu qegħdin allegatament jilledulhom xi wieħed mid-drittijiet fundamentali tagħhom jew li saħansitra kienu qegħdin iżommuhom *in dolo, culpa et mora* fir-rigward ta' xi danni li huma allegatament kienu qegħdin isofru."

Illi ghalhekk fil-fehma tal-Qorti r-rikorrenti ma utilizzawx ir-rimedji ordinarji u ghalhekk it-talbiet rikorrenti qedghin jiġi miċħuda.

E. KONKLUZJONIJIET:
Dan hu sufficjenti,

Mhux il-kaz li jigu ezaminati l-aspetti l-ohra.

Izda minhabba n-natura tal-kaz l-ispejjez kollha jibqghu bla taxxa.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM--------------------------------